

Az uszkai kísérlet

„A legfontosabb találmányok meghonosítását a legszegényebbek között kell elkezdenünk, mert a gazdagok úgymint megszerzik maguknak.”

(Gandhi)

„Hogy miért olyan hányatott Magyarországon a legfontosabb találmányok helyzete? Mert az „illetékesek” először elhallgatják, majd támadják, – esetenként lenyúlják és felhígítják, – végül félrepillantó közönnyel tudomásul veszik.”

(Béres József)

„Használd a hangomat!”

(Hajas Tibor)

„A Falufejlesztési Népjóléti Program Egyesület (FNPE), az indiai Bihar állam Ranchi járásában létrehozott Krishi Gram Vikas Kendra alapítvány képességfejlesztő programjának magyar adaptálása céljából indiai támogatással 2003-ban alapított, politikától független, országos hatáskörű, nonprofit, civil szervezet.

Elsődleges célja az elszegényedett falusi lakosság életfeltételeinek javítása önkéntes alapon működő, ingyenes, képességfejlesztő gyakorlati oktatással. A képességfejlesztő programok alanyai lehetnek a munkanélküli és szociális ellátásból kiszorult, de még munkaképes korú személyek, a pályakezdő, munkanélküli fiatalok, a munkanélküli- és szociális segélyben részesülő – de közhasznú munkát nem végző – falusi emberek, nemre, származásra, nemzetiségi- és kisebbségi hovatartozásra, valamint vallási- és világnézetre való tekintet nélkül.”

Puskás Ferenc agrármérnök, feltaláló és ENSZ-szakértő, az FNPE elnöke, a fenti gondolatokkal vezette be előadását az uszkai kísérletről, 2006. június 13-án Budapesten, a Magyar-Indiai Baráti Társaság felkérésére.

Puskás Ferenc – agrármérnöki tevékenysége holdudvarában – mintegy 20 találmányt jegyez, elsősorban környezetvédelmi és szilikátipari technológiákban. Legsikeresebb találmányát Svájcban, 1974-ben értékesítették. A Magyarországról kiszállított kőbányászati meddőanyagból kerámia burkolólap készül. Ez a világ legkopásállóbb kerámia burkolólapja. 1975-ben indították be a gyártást évi félmillió négyzetméter kapacitással, és az üzem mind a mai napig termel. Egy ugyanilyen kapacitású hagyományos üzemhez képest tízszer kevesebb munkással olyan csúcsmínőséget gyártanak, hogy az utána következő legjobb minőségű német kerámiánál tízszer nagyobb a kopásállósága.

A kínai Sandung tartomány egyik timföldgyárában képződő barnaiszap-hulladékot – melynek gátaik közé szorított hatalmas mennyisége a környező települések biztonságát veszélyeztette – a szomszédos erőmű pernyéjével megfelelő százalékban keverve Puskás Ferenc egy új építőanyagot hozott létre. A vályogvetéssel készített téglákban hidegen létrejött kötés eredményeképp a téglák kétszer-háromszor nagyobb szilárdságúak lettek, mint a

hagyományosan égetett agyagtéglák, és három nap múlva már falazni lehetett velük. Ezt felismerve a kínaiak Sandung tartomány tucatnyi épülőfélben lévő téglagyárának építését abbahagyták, mert úgy gondolták, hogyha a hulladékból ilyen jó minőségű téglát lehet gyártani, akkor nem szabad azt az agyagot, amelyen egyébként jó minőségű rizs terem, téglává kiegészíteni.

Puskás Ferenc találmányaival a hazai minisztériumok éppen aktuális tisztviselőit is rendre felkereste az elmúlt évtizedek során, ám ha egyesek esetenként át is látták munkásságának társadalmi-gazdasági horderejét, a maguk részéről nem érezték érdekeltnek magukat azok támogatásában. Ezek után Puskás Ferenc úgy döntött, hogy állami támogatás híján Szabolcs-Szatmár megyében, az ukrán határnál, Uszván, a Batár-patak mentén fekvő kis faluban, szűkebb baráti és önerőből próbálja megvalósítani a Falufejlesztési Népjóléti Program Egyesület elképzeléseit. *A Gandhi-tanítvány Swaminatan professzor által életre hívott indiai képességfejlesztő centrumok mintájára szervezett nonprofit vállalkozás* alapját egy uszkai, volt kismemesi kúria és a hozzá tartozó nem egészen egy hektáros termő- és állattartó terület képezi. A birtokot Puskás Ferenc a 2000. évi tiszai ciánszennyezést előidéző nagybányai gátszakadás és a tervezett verespataki aranybánya ökológiailag katasztrofális működését ellenőrző és felülvizsgáló ENSZ-szakértői megbízás honoráriumából vásárolta, majd felajánlotta a Falufejlesztési Népjóléti Program Egyesület céljaira.

A 360 lelkes Uszka lakosainak több mint 80 %-a cigány származású, ahol a „megélhetési lehetőségek” a vidéki indiai nyomorhoz hasonlatosak. (Csak halkán jegyzem meg, hogy az indiai kormány sincs abban a helyzetben, hogy a lakosság 30 %-át kitevő nincstelenek életlehetőségeivel érdemben törődjön.) Az uszkai családok szociális támogatásban részesülő hányada – írj és mondd, – 10000, azaz tízezer(!) forintot alig meghaladó havi állami segélyből él. A háztáji mezőgazdaság és állattartás kultúráját néhány család kivételével az uszkaiak jószerevével elfelejtették. A kitartóbbak és szorgalmasabbak uborka termesztésével próbálkoznak, számos család – jobb híján – ukrán cigaretta és üzemanyag csempészéssel tartja el magát. Ám kifejezetten fontos megjegyezni, hogy Uszka cigányságát nem olyan régen egy elszánt szabad keresztyén pap – név szerint a már elhunyt Kopasz Jenő – vallásos világszemléletre térítette. Ezután a korábban megszokott részegeskedések, nem ritkán kocsmai verekedések, késelések megszűntek. Uszván nem szabad káromkodni, mert rászólnak az emberre!

Az Uszka, Fő utca 60. szám alatti, közel egy hektáros birtokon álló L alakú, földszintes, kontyolt nyeregtetős, téglá és vályog vegyesfalazatú kismemesi kúria a 19. század közepén épült, jelenleg felújításra szorul. Az épület mögött, az oldalhatár mentén, egy szintén földszintes, nyeregtetős-ormozatos parasztház épült meg ismét a közelmúltban, az eredeti alapokon, igaz, homlokzati befejezése még várat magára. A kismemesi kúria a szomszédos telken lévő, pillanatnyilag nagyon rossz műszaki állapotú, földszintes, ormozatos-nyeregtetős, vályogfalú cselédlakással volt teljes gazdasági egység. Emiatt az FNPE az elhanyagolt ingatlan visszacsatolását, az eredeti telek újra egyesítését szorgalmazza. *Az épületegyüttes fénykorában építészetiileg is nagyon szép volt, ám az igazi értéket mégis a gazdasági udvar mögött húzódó kert jelenti. Őshonos szilvafák, hatalmas somfák vannak rajt. Az egyesület mintegy 180-féle hazai gyógynövényt termeszt a területen. Továbbá olyan Dél-Amerikából, Dél-Afrikából származó gyümölcsöket, növényeket és gyógynövényeket próbál a kertben meghonosítani, amelyek azon túl, hogy a Kárpát-medence megváltozó, felmelegedő klímájához alkalmazkodni képesek, esetenként még jobban is érzik itt magukat.* Nem utolsósorban az európai piacokon is jó áron, de olcsóbban és frissebben értékesíthetőek, mintha a tengeren túlról szállítanák őket.

A Védegylet gondozásában, 2005-ben megjelent *Éghajlatváltozás a világban és Magyarországon* című könyvben szakértői összegzés gyanánt, azt olvashatjuk: „... Magyarországon meg fognak változni a sokéves átlagok. Éghajlatunk évi átlagban melegszik, naposabbá és szárazabbá válik. A telek a mainál melegebbnek és valamivel csapadékosabbnak ígérkeznek. Átlagosan nyáron is melegebbel, kevesebb csapadékkal és több napsütéssel kell számolnunk. A múltbéli változások közül fontos, hogy az utolsó huszonöt évben kevesebb csapadék hullott, mégis az egy-egy napon leesett mennyiség gyakrabban volt szélsőségesen nagy.” **A klímaváltozás miatt a magyarországi mezőgazdasági növénykultúrában is elkerülhetetlen valamilyen váltás, mert az egyre sűrűsödő aszályok és a kiszámíthatatlan ritmusban bekövetkező árvizek nyomában fellépő belvizek miatt az évszázadokon át hagyományos mezőgazdasági termények sorra kipusztulnak, kiégnek vagy elrothadnak. A jelenlegi állapot országosan tarthatatlan. Az egyesület egyik alapvető célja olyan mintakert, kvázi termény és gyógynövény arborétum létrehozása és életben tartása, mely alternatívával szolgálhat az ellehetetlenülő hazai mezőgazdaság számára.**

Fontos továbbá, hogy a keletkező mezőgazdasági hulladékok felhasználásával – Puskás Ferenc által évtizedeken át kikísérletezett, külföldön hosszú idő óta alkalmazott – modern építőanyagok és építési technológiák is meghonosíthatóak legyenek. Ezeket az építőanyagokat és technológiákat elsősorban helyben lehetne hasznosítani, a növekvő üzemanyagárak miatt egyre magasabb szállítási költségek kiküszöbölésével, illetve minimálisra csökkentésével.

Az egyesület a növény és gyógynövény arborétum, valamint az állattartás mellett számos környezetkímélő technológia bemutatóját is tervezi. A település nincsen csatornázva, így a telken belül, gyökérzónás, kaszkád ülepítő rendszerben történik a szennyvíz megtisztítása, amit első ütemben öntözéshez lehet használni. A kerttel párhuzamosan, a telekhatár mentén 30 méter hosszan húzódik a víztisztító medence, amelybe a házak használati vizén túl a tetőkről nyert összes esővíz is bele van vezetve. A medencében a víz felszínén egyrészt a nehézfémeket a vízből elvonó és a szervezetükbe beépítő vízililiomok nőhetnek, másrészt bőséges mennyiségű békalencse termelődik. A hetenként „leszüretelhető” békalencse biogázként fog hasznosulni, a kisház konyhájának energiaellátását kiváltva. A víztisztítás második üteme napfényenergia felhasználásával, iható ivóvízzé történő átalakítás lesz. Puskás Ferenc találmányaként egy észak-déli irányú, kettős üvegfedéllel ellátott növényház fogja megoldani az öntözésre már alkalmas víz desztillálását, ami a megfelelő vitaminok és nyomelemek hozzáadásával emberi fogyasztásra is alkalmas lesz.

A kert művelését és karbantartását, a melegház gondozását jelenleg a kisházban élő uszkai család látja el Puskás Ferenc instrukciói alapján, aki havonta legalább két hetet a birtokon tölt, saját maga is részt vállalva a mindennapi munkában. Örömmel tapasztalható, hogy a helyi roma lakosság spontán – esetenként üdvös, olykor kevésbé üdvös súrlódásokkal kísért – érdeklődését már felkeltette az FNPE kertjében folyó tevékenység. Családról családra, szomszédról szomszédra igyekeznek megtanulni, hogyan műveljék saját kertjüket, illetve melyek azok a részben hagyományos, részben előremutatóan újszerű szakmák, olcsó, önfenntartó, a megfizethetetlen állami energiáktól független, egészséges mezőgazdasági, építési, kisipari és kézműves technológiák, amelyeket elsajátítva, az amúgy munkakedv kioltó helyi szociális segélyektől függetlenül, képesek legyenek eltartani önmagukat és környezetüket. Puskás Ferenc indiai ENSZ-megbízásai alkalmával felkereste azokat a területeket is, ahol azok az indiai népcsoportok élnek, akik az európai roma lakosság rokonai. Zenei, vizuális és tárgyi világuk megdöbbenően hasonlatos, gondolkodásuk, észjárásuk kvázi „ugyanarra a csavarra jár”. Kultúrájuk, intellektuális képességeik semmivel nem szerényebbek azoknál a szerencsésebb családokból származó indiai diákokénál, akiknek matematikai, csillagászati, zeneművészeti, építészeti, természettudományos és gyógynövény-ismereteit a legrangosabb európai és amerikai egyetemeken sem tudják nem elismerni. E

kapcsolatok felelevenítésével, akár magasan képzett indiai vendégszakemberek tervezett közreműködésével is, a kvázi „gyökértelemek” bélyegzett hazai cigányság öntudata gyógyulhat és kiegyensúlyozódhat, a jelenleginél emberibb életkilátásai reménytelibbé válhatnak. Megjegyzendő, hogy a legfrissebb antropológiai-szociológiai kutatások tükrében, az amerikai indiánok és a kelet-európai cigányok sorsa, társadalmi helyzete között óriási hasonlóság van. És ne feledjük, az amerikai indiánokat is a mammonimádó sápadtarcú – az emberalatti ember – civilizációja gázolta le.

Puskás Ferencsel történt találkozásomat Miklóssy Endre építészmérnök és író barátomnak köszönhetem, és megtiszteltetés számomra, hogy az uszakai kísérlethez ötleteimmel, munkámmal hozzájárulhatok. A volt kisenemesi kúria felújításának és átalakításának –, valamint az FNPE területén történő további bővítések – bontakozó elképzelései a fenti önellátó és oktató, képességfejlesztő program térbeli, építészeti kereteit keresik, illetve szolgálják. A felújított kisenemesi épületben egy 30 négyzetméteres előadótér lesz, ahol filmvetítéseken, előadásokon, diskurzusokon túl szakmai, gyakorlati oktatás is zajlik. Az új elrendezésű verandáról két, tágas vendégszoba lesz elérhető, önálló fürdőszobákkal és főzési lehetőséggel. Belső kialakításuk olyan igényszintet céloz meg, hogy alkalmasint a képességfejlesztő program iránt érdeklődő indiai nagykövet, vagy neves hazai és külföldi előadók, vendégprofesszorok is otthon érezzék magukat. Természetesen az év jelentős részében magas színvonalú turistaszállóként fog működni, bevételével az egyesület fenntartásához hozzájárulva.

A kisház hő- és hangszigetelt tetőterében 8 férőhelyes nyári szállás lesz, elsősorban a gyógynövény arborétum, valamint az építési- és egyéb környezetkímélő találmányok iránt érdeklődő diákok, fiatal – agrár-, energetikus- táplálkozás-tudományi és talán építész – szakemberek számára. A nyári szállás ezen túl a melegebb évszakokhoz kötődő kerékpárturizmust fogja szolgálni. Az egyesület elképzelései között van egy olyan mechanikus, kerékpár-áttételű elektromos áramfejlesztő módszer, amellyel akár a vendégek is segíthetnek majd az FNPE helyi energia-szükségletében. Valójában ilyen önellátó, fizikai mozgást elektromossággá transzformáló szisztémákat alkalmaztak már az 1974-es kőolaj-árrobbanás nyomán számos hippikolóniában, szerte Nyugat-Európában és Amerikában is. A földszinten tisztálkodási és közös főzési, étkezési lehetőségek is biztosítva lesznek. Szerepel a programban még egy gyümölcsfeldolgozó laboratórium is. Az U alakú beépítés kétfokuszú udvart fog keretezni. A diófával, szőlőlugasokkal, gyeppel ellátott udvarban lesz egy nyílt színi kenyérsütő kemence, valamint egy új fűrt kút is.

Talán a Falufejlesztési Népjóléti Program Egyesület fent vázolt elképzelései első ránézésre „szembe mennek” az aktuális vidékleépítési politikai trendekkel, amikor országos jelentőségű agrárkonferenciákon hangzanak el olyan „vezetői” kijelentések, hogy a huszonegyedik századi modern, városiasodó életforma keretei között a falvak világa „korszerűtlen”. Hogy ez mekkora tévedés, egy eleget nem hangsúlyozható, ökológiai metaforával szeretném bizonyítani. Ha a környező hegyek erdeit kivágjuk, nincs, ami felfogja a lezúduló vizeket és elkerülhetetlenül pusztító árvizekre és belvizekre számíthatunk. Hasonlóképp, ha a vidék élelemtermő és mikrotelepülés megőrző képességét felszámoljuk, a munka nélkül maradt, elkeseredett vidéki földönfutók elárasztják a nagyvárosokat, kezelhetetlen társadalmi, gazdasági és politikai problémák elé állítva az éppen hatalmon lévő kormányzatot. Így van ez Afrika, Dél-Amerika, Ázsia, valamint az euroatlanti érdekszféra tengerentúli és európai nagyvárosaiban is, miképp azzal például a 10. Velencei Építészeti Biennálé Óriásvárosokat bemutató kiállításán is szembesülhettek a látogatók. Tehát a vidék élelemtermő és mikrotelepülés megtartó képességének megőrzése alapvető huszonegyedik századi, globális

túlélést szolgáló stratégia kellene legyen, amire egyébként Gandhi és tanítványai, már közel egy évszázada felhívták a figyelmet. Az uszkai kísérlet is – bármennyire a kezdetek kezdetén tart, ijesztő nyugatázsiai szegénység közepette – a túlélést szeretné szolgálni. Jóllehet a Falufejlesztési Népjóléti Program Egyesület uszkai tevékenysége mindezidáig semmilyen pályázati szisztéma keretei közé nem volt beszorítható, semmilyen állami támogatást nem élvezett és csak szerény mértékű baráti, magán munka- és anyagi segítségben részesült, talán némi optimizmussal és derűvel tölthet el bennünket az amerikai kollégák fanyar csudálkozása: – Könnyű nektek, mert nincs pénzetek! Kénytelenek vagytok gondolkodni!

Megjelent a Liget 2007/3-as és a Postscriptum 2007/3-as számában

*Mújdricza Péter
2006 nyár - tél*